

УДК 303.446.4(477)

А. В. Кузьменко

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕНЬ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ КІНЦЯ XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст. У НАУКОВИХ СТУДІЯХ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX ст.

У статті проведено аналіз праць істориків першої половини XX ст., які розглядали науковий доробок дослідників кінця XVIII – першої половини XIX ст. у контексті студіювання останніми проблематики історії України. Зокрема здійснено огляд праць, визначено основні концепції та підходи, які впливали на процеси становлення української національної історіографії у контексті різних теорій, в тому числі політологічних. Здійснено періодизацію цього періоду та відповідно окреслено наступні два етапи: 1) початок – 1910-ті рр. XX ст.; 2) 1920-ті – 1950-ті рр. XX ст.

Ключові слова: проблеми історії України, українознавчі студії, історіографічні дослідження, державницька історіографія, український історіографічний процес, українське національне відродження, національна ідеологія.

Звертаючись до вивчення проблематики досліджень з історії України кінця XVIII – першої половини XIX ст. та окреслюючи історіографічні етапи цього процесу, слід нагадати, що впродовж двох попередніх етапів, які охопили другу половину XIX ст., переважали народницькі тенденції у дослідженні цього питання. Втім, упродовж наступного, третього етапу, який ми визначили в межах перших десятиліть XX ст., у студіюванні вищезазначеної проблематики пріоритетну позицію в українській історіографії зайняла державницька школа. Саме вона не тільки підняла на вищий науковий рівень проблему вивчення історичної спадщини національних патріотів, але й перетворила її на головний елемент у творенні національної державності – гаранта збереження національної ідентичності.

На третьому етапі ситуація в українській історіографії змінилася напередодні й з початком Першої світової війни та революції 1917–1921 рр. Так, динамічні соціально-політичні процеси разом із кризою основ європейських духовно-культурних цінностей попередньої епохи викликали необхідність вироблення нової історіософської парадигми. Вона забезпечувала подолання ліберальних, популістсько-демократичних та соціалістичних теорій, які, на думку мислителів початку XX ст., не виправдали надій людства. В свою чергу, на основі нових уявлень про природу людини, суспільства та держави формувались модерні “консервативні” політологічні теорії. Зокрема, це теорії еліти Роберто Мікелса та Гаetano Моски, теорія циркуляції еліт Вільфредо Парето та інші.

Зазначимо, що згадані політологічні теорії європейських мислителів мали помітний вплив і на українську історіографію [1, с. 111]. Передусім цей вплив відобразився на світогляді та історіософській концепції теоретика “державницької школи” в українській історіографії В. Липинського [2, с. 209]. Саме він першим серед українських інтелектуалів найбільш дієво та концептуально відгукнувся на “виклик історії” і запропонував систему думок у душі нової європейської історіософської парадигми. Застосування нового філософського бачення та методології у студіях з української історії дало можливість В. Липинському здійснити справжній переворот в українській історіографії, створивши епоху у вивченні національної еліти. Він започаткував новий етап у дослідженні історії вищих прошарків українського суспільства, у контексті якого знайшла відображення й спадщина творців знань з історії України періоду кінця XVIII – першої половини XIX ст.

В цей же час І. Крип'якевич студіював археографічну спадщину видатного діяча українського історіографічного руху середини XIX ст., основоположника національної державницької ідеології та творця нового пласту знань з історії України – М. Костомарова [3, С. 105-140; 4, с. 387].

У працях наступного представника державницької школи в історіографії історії України Д. Дорошенка, – “Огляд української історіографії” [5], “Нарис історії України” [6] український історіографічний процес досліджуваного періоду розглядався у безпосередньому зв'язку з розвитком національного відродження, оскільки вчений віддавав належне заслугам дворянських істориків у процесі національного самопізнання суспільства. На нашу думку, Д. Дорошенко аргументовано вважав останні десятиріччя XVIII ст. початком нової доби в українській історіографії, пов'язуючи її з діяльністю батька й сина Полетик, Я. Марковича, Д. Бантиш-Каменського, О. Мартоса. Цю добу, на відміну від попередньої, він називав науковою [7, с. 8, 12] і пояснював її надбання розвоєм патріотичних почуттів у суспільстві та впливами західноєвропейської культури й науки. Також, історик займався вивченням розвитку української національної ідеї у XVIII – XX ст., етнографічної термінології у новій українській писемності, зв'язку останньої із західноєвропейською літературою відповідного періоду, наукової біографії Д. Бантиш-Каменського [8; 9; 10]. В цілому дослідження Д. Дорошенка стали значним кроком уперед у становленні національного українознавства [11] й мали значний вплив на нове покоління учених.

За межами Радянської України процеси нагромадження та розвитку знань з історії України, які відбувались упродовж кінця XVIII – першої половини XIX ст. були також предметом наукового зацікавлення представників національно-державницького напрямку в українській історіографії і отримали свій вияв у роботах С. Дністрянського [12; 13; 14; 15], В. Старосольського [16; 17], С. Рудницького [18], О. Бочковського [19; 20; 21]. Ці дослідники базували висвітлення важливих тенденцій студіювання української історії на ідеї

беззастережного визнання права кожної нації, як історичної спільності, на власну автономію і державну незалежність. В цей же час наукові студії таких вчених, як С. Томашівського [22], В. Біднова [23] були присвячені вивченню історичної спадщини окремих постатей українського історіографічного руху (П. Куліш, А. Скальковський) та акцентували увагу на відстоюванні ними в своїх працях ідеї української самобутності.

Повертаючись до Радянської України, зазначимо, що в ході боротьби за українську державність упродовж 1917–1921 рр. студювання деяких аспектів проблематики досліджень з історії України кінця XVIII – першої половини XIX ст. не припинялось. Свідченням цього стала публікація Ю. Охримовичем “Короткого нарису розвитку української національно-політичної думки в XIX столітті” [24]. Заслуговує на увагу думка, висловлена ним у цій праці, стосовно місця подвижників національного відродження в українській національно-політичній думці початку XIX ст.: “Націоналізм піонерів українського відродження, перших українських письменників, філологів та етнографів набув значного поширення. Любов до природи української землі, любов до побуту, звичаїв, обрядів, повір’їв і пісень українського простолюддя, оборона самостійності української мови, права українського письменства (красного) на самостійний розвиток та в кінці романтична туга за історичним минулим України – ось складники, що виповняли зміст українського націоналізму і національної свідомості перших робітників на полі українського письменства й науки” [24, с. 16-17]. Проте, складні умови воєнного лихоліття не дали можливості повноцінно розгорнути дослідницьку роботу в цьому напрямку. Вона була продовжена в післявоєнний період як на території Радянської України, так і за її межами.

Рамки наступного, четвертого етапу історіографічних досліджень, що відображав процеси та закономірності нагромадження знань з української історії, яке відбувалось в кінці XVIII – першій половині XIX ст., ми окреслили 1920–1950-ми рр. Він репрезентативно відбив специфіку впливу радикально відмінної від попередніх часів політичної ситуації в Україні та за її межами на загальний рівень української історичної науки, національну свідомість та характер досліджень, які розкривають проблематику досліджень з історії України окресленого періоду.

Жорстка соціально-політична атмосфера, що утворилася в Україні з приходом радянської влади, диктувала нові умови звернення до українознавчих досліджень. Внаслідок цього значна частина історіографічних аспектів в історії України взагалі вийшла за межі наукових дискусій. Разом із тим, її спеціальне вивчення не припинялося і, навпаки, йшло далі за рахунок розширення відповідної проблематики та включення до наукового обігу нових історичних та історіографічних джерел.

Так, харківський історик М. Горбань розшукав і дослідив цікаві документи, що проливали світло на розвиток української історіографії кінця XVIII ст., у тому числі й ті, які стосуються авторства “Історії Русів” [25], деякі матеріали з архіву О. Шафонського [26] та листування ідеологів лівобережного дворянства на межі XVIII–XIX ст. [27]. Ним же було створено “Нариси з української історіографії” [28].

Київський дослідник Ф. Савченко знайшов нові документи, пов’язані з науковою діяльністю О. Мартоса та ряду українських діячів національної культури 30–40-х рр. XIX ст. [29; 30].

1920-ті рр. були добою піднесення української історичної науки, яка співвідносилася із світовими стандартами та рівнем. Під впливом “революційного романтизму” знов актуалізувалися ідеї української романтичної ідеології. В цей період українська історіографія першої половини XIX ст. стала предметом самостійного дослідження. Даний процес окреслений появою робіт, присвячених окремим осередкам романтичного руху, зокрема харківській школі романтиків [31].

У 20-ті рр. також посилювався інтерес до проблем історії української соціально-духовної еліти XVIII – початку XIX ст. З’явилися біографічні розвідки про діячів культури й науки, студювалися окремі аспекти шляхетсько-дворянської історіографії, публікувалися пам’ятки історичної та правової думки, зокрема “Записки” Григорія Полетики [32].

Упродовж четвертого етапу інтерес до проблематики досліджень з історії України виник і під кутом зору історії суспільно-політичної думки та політичних рухів в Україні першої половини XIX ст. Публікації М. Возняка [33], С. Єфремова [34], Д. Кравцова [35], Є. Рихлика [36], В. Міяковського [37] присвячені діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, характеристиці національних засад його ідеології та суспільно-політичної думки його діячів.

Упродовж 20–30-х рр. XX ст. також активно досліджувалася інтелектуальна спадщина окремих знакових постатей українського національно-історіографічного руху, аналізувався їх етнографічний, науковий та мемуарний доробок, цим самим активно поповнювалася історіографічна база вивчення українознавчих студій першої половини XIX ст. Ці тенденції знайшли відображення у дослідженнях С. Щеглової [38], П. Клепацького [39], В. Данилова [40].

Деякі аспекти проблематики досліджень з історії України кінця XVIII – першої половини XIX ст. студювались одним із провідних представників Ніжинської історичної школи на етапі її становлення – А. Єршовим. Його розвідки стосувались висвітлення історичної спадщини О. Рігельмана [41; 42], О. Шафонського [43], проблем часу написання та авторства “Історії Русів” [44] тощо.

Своєрідним підсумком наукової роботи в галузі історіографії історії України в УСРР, яка поставила останню на ґрунт систематичного аналізу та охарактеризувала загальні риси українського історіографічного процесу досліджуваного періоду, стали студії академіка Д. Багалія [45; 46]. На наш погляд, його основна праця “Історія Слобідської України” [47] деякою мірою з’ясувала вузлові питання проблематики досліджень з історії України в першій половині XIX ст. Зокрема, символічним був останній її розділ під назвою “Харків як українське місто”. В ньому історик показав процес українського національного відродження у місті в XIX ст. як реакцію на русифікаторську політику царизму. Він засвідчив прихильність Харківського університету,

частини його професорів (П. Гулак-Артемівський, М. Костомаров, І. Срезневський та ін.) до українознавства.

В цей же час помітну роль при розкритті концептуальних засад досліджень кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України відіграли літературознавчі розвідки М. Зерова [48], С. Єфремова [49], Н. Богданової [50], Б. Навроцького [51], В. Сиповського [52]. Ці вчені поставили проблему комплексного студіювання історіографічного процесу зазначеного періоду, як окремого етапу української історії та культури. Так, М. Зеров визначив історичну тяглість цієї доби через її зв'язок з попередньою історико-культурною традицією. Науковий інтерес становлять і думки М. Зерова щодо розвитку української національної ідеї у контексті історіографічних досліджень на прикладі Кирило-Мефодіївського товариства та його програмного документа – “Книги буття українського народу”. Праці Б. Навроцького, В. Сиповського присвячені проблемі з'ясування логіки міжнародних культурних взаємин у межах Російської імперії першої половини XIX ст.

Упродовж четвертого етапу визначне місце в українській історичній науці міжвоєнного періоду зайняли історіографічні праці М. Грушевського, які, з позиції новітніх досягнень української національної історіографії, аналізували окремі проблеми розвитку історичних досліджень, поставлені в даній статті [53]. Серед них виділяється спеціальна розвідка, присвячена українській історіографії XVIII ст. [54]. На наш погляд, у ній вчений зробив вдалу спробу подолати позитивістсько-народницьку зверхність і тенденційність у ставленні до української історичної думки доби Гетьманщини й наступних десятиріч після її ліквідації. Зокрема, М. Грушевський вважав, що створена в цей час історична література козацьких військових канцеляристів і їх послідовників заклала підвалини для українського культурно-національного відродження. Це була принципово нова для свого часу постановка проблеми, яка, на жаль, не виявила підтримки серед українських радянських учених. Останні перебували під потужним тиском ідеології, сформованої із елементів народництва, марксизму та великодержавництва. Натомість, вищезазначений напрямок досліджень потрапив до сприятливого середовища за межами УСРР, де утвердилася, створена на початку XX ст., державницька школа в українській історіографії.

Продовж 1930–1940-х рр. в українській радянській історичній науці студіювання проблематики досліджень кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України поступово згасало. Натомість українські вчені, перебуваючи в еміграції, у своїй науковій діяльності підтримували інтерес до українського історіографічного процесу зазначеного періоду в його різноманітних проявах. Серед представників діаспорних дослідників, які в своїх розвідках торкалися проблем становлення української історичної науки впродовж кінця XVIII – першої половини XIX ст., звертають на себе увагу студії Д. Чижевського [55; 56; 57]. З нашої точки зору, важливою заслугою Д. Чижевського було те, що розглядаючи українське історичне письменство як цілком окремий напрям в загальному розвитку української культури та в розвитку історичної науки зокрема, науковець підкреслював принциповий вплив на його успішне становлення (як визначної галузі української історіографії зазначеного періоду) з боку європейської традиції. Характерним є те, що в згаданих дослідженнях увага акцентувалась саме на європейських, а не на російських чи польських культурних впливах.

Закладені представниками державницької школи міжвоєнного періоду традиції вивчення української історичної думки кінця XVIII – першої половини XIX ст. були продовжені в роки Другої світової війни та повоєнні десятиріччя. Як і раніше цими проблемами, головним чином, займалися дослідники поза межами Радянської України, до яких приєдналися представники так званої другої хвилі наукової еміграції, зокрема О. Оглоблин [58; 59], Н. Полонська-Василенко [60; 61; 62; 63; 64], Ю. Шевельов [65] та деякі інші вчені [66; 67; 68; 69].

Безперечно, одне з перших місць серед них належить О. Оглоблину, зусиллями якого вивчення проблематики досліджень з історії України впродовж зазначеного періоду було виведено на новий, більш високий рівень [70; 71; 72]. Сформульовані О. Оглоблиним фундаментальні питання і завдання вивчення української історії XIX ст.: історико-географічного, соціального, культурного, економічного характеру, – розглядалися ним як складові, а, відповідно, й підлеглі вирішенню “надпроблеми”. Вона “має самостійне і величезне значення, – це процес формування модерної української нації” [73; 74; 75; 76; 77].

На наш погляд, помітним досягненням історика у контексті вивчення ним проблематики досліджень з історії України кінця XVIII – першої половини XIX ст. було те, що О. Оглоблин поставив на ґрунт спеціальних досліджень питання взаємозв'язку студіювання історії України з суспільно-політичною думкою та патріотичною діяльністю українського дворянства, висвітлив вплив на неї західноєвропейського просвітницького лібералізму, докладно проаналізував окремі історіографічні пам'ятки [78; 79; 80; 81; 82]. Важливим напрямком наукових інтересів О. Оглоблина було вивчення “Істории Русов”, що тривало більше тридцяти років і відобразилось у десятках спеціальних розвідках [83; 84; 85; 86]. Зауважимо, що “Істория Русов” і в повоєнні роки залишалася популярною науковою проблемою української історіографії в еміграції. Нею, зокрема, займалися такі відомі вчені, як А. Яковлів [87; 88], І. Борщак [89].

Підсумовуючи, слід наголосити, що якщо на попередніх етапах у вивченні досліджень кінця XVIII – першої половини XIX ст. з історії України переважали народницькі тенденції, то на третьому етапі, який ми окреслили першими десятиліттями XX ст., пріоритетною стала “державницька школа”. Її представник Д. Дорошенко вважав останні десятиріччя XVIII ст. початком наукової доби в українській історіографії, пояснюючи це розвитком патріотизму й західноєвропейськими впливами. І. Крип'якевич, С. Томашівський простежили відстоювання ідеї української самобутності М. Костомаровим та П. Кулішем. Також, у ході

боротьби за українську державність (1917–1921 рр.) Ю. Охримович студював національно-політичну думку XIX ст.

Четвертий етап (1920-ті – 1950-ті рр.) відбив вплив радикально нової політичної ситуації в Україні та за її межами на характер студій, які торкалися української історичної думки кінця XVIII – першої половини XIX ст. Спочатку ці дослідження продовжувалися завдяки введенню нових історіографічних джерел (М. Горбань, А. Ершов) та аналізу доробку провідників історіографічного руху Наддніпрянщини (С. Щеглова, П. Клепацького). Публікації ж М. Возняка, В. Міяковського були присвячені суспільно-політичній думці кирило-мефодіївців. У свою чергу Д. Багалій показав прихильність професорів Харківського університету до українознавства. Знаменно, що М. Грушевський розглядав історичну літературу козацьких канцеляристів як фундамент національного відродження.

Насамкінець варто зазначити, що упродовж третього й четвертого етапів студії, які розкривали проблеми українознавства, були переважно україномовними й значною мірою справою політичних емігрантів. Ситуація вже кардинально змінилася упродовж наступного етапу, що охопив 1960-ті – 1980-ті рр. Українознавство в західному світі стало здебільшого англомовним, перетворившись на повноправну галузь славістики, в якій працювали вчені різних національностей.

Джерела та література

1. Потульницький В. Історія української політології (Концепція державності в українській зарубіжній історико-політичній науці) [Текст] / В. Потульницький. – К. : Либідь, 1992. – 232 с.
2. Дорошенко Д. Огляд української історіографії (Репринт. вид.) [Текст] / Д. Дорошенко. – К. : Українознавство, 1996. – 258 с.
3. Крип'якевич І. Археографічні праці Миколи Костомарова [Текст] / І. Крип'якевич // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1918. – Т. 126–127. – С. 105–140.
4. Петренко С. Історіографічні дослідження в Україні : Збірник наукових праць на пошану вченого-історика, доктора історичних наук, професора Р. Г. Симоненка [Текст] / С. Петренко ; [Відп. ред. Ю. А. Пінчук] ; [Наук. ред. та упор. Ю. А. Пінчук]. – К. : НАН України ; Ін-т історії України, 2002. – Вип. 11. – С. 387–390. – Рец. на кн.: Археографічна спадщина Миколи Костомарова. – К. ; Полтава : АСМІ, 2000. – 192 с.
5. Дорошенко Д. Огляд української історіографії [Текст] / Д. Дорошенко. – Прага, 1923. – 252 с.
6. Дорошенко Д. Нарис історії України : В 2-х т. [Текст] / Д. Дорошенко. – К. : Глобус, 1992. – Т. II (від половини XVII століття). – 350 с.
7. Дорошенко Д. Нарис історії України [Текст] / Д. Дорошенко. – Львів : Світ, 1991. – 576 с.
8. Ульяновська С. Автори “Української культури” [Текст] / С. Ульяновська, В. Ульяновський // Українська культура : Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / [Упор. С. В. Ульяновська ; Вст. ст. І. М. Дзюби ; Перед. слово М. Антоновича ; Додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського]. – К. : Либідь, 1993. – С. 542–569.
9. Сохань П. М. С. Грушевський і Асадеміа. Ідея, змагання і діяльність [Текст] / [П. С. Сохань, В. І. Ульяновський, С. М. Кіржаєв]. – К. : АН України, Інституту української археографії, 1993. – 319 с.
10. Дорошенко Д. Князь М. Репнін і Дм. Бантиш Каменський. (Сторінка з українського громадського життя першої половини XIX століття) [Текст] / Д. Дорошенко // Праці Українського високого інституту ім. Драгоманова. – Т. 1. – Прага, 1929. – С. 90–108.
11. Дорошенко Д. Розвиток науки українознавства у XIX – на початку XX ст. та її досягнення [Текст] / Д. Дорошенко // Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993. – С. 26–39.
12. Дністрянський С. Самовизначення народів [Текст] / С. Дністрянський // Воля. – 1919. – Т. 5. – Ч. 2. – С. 14–187.
13. Дністрянський С. Самовизначення народів [Текст] / С. Дністрянський // Воля. – 1919. – Т. 5. – Ч. 3. – С. 53–216.
14. Дністрянський С. Загальна наука права і політики [Текст] / С. Дністрянський. – Прага : Накл. Укр. ун-ту, 1923. – Т. 1. – 397 с.
15. Дністрянський С. Нова держава [Текст] / С. Дністрянський. – Відень, 1929. – 113 с.
16. Старосольський В. Національний і соціальний моменти в українській історії [Текст] / В. Старосольський. – Відень, 1915. – 84 с.
17. Старосольський В. Теорія нації [Текст] / В. Старосольський. – Відень, 1922. – 150 с.
18. Рудницький С. Українська справа зі становища політичної географії [Текст] / С. Рудницький. – Берлін, 1923. – 282 с.
19. Бочковський О. Національна справа [Текст] / О. Бочковський. – Відень, 1918. – 112 с.
20. Бочковський О. Вступ до націоналогії : Курс лекцій [Текст] / О. Бочковський. – Подебради, 1934. – 376 с.
21. Бочковський О. І. Наука про націю та її життя [Текст] / О. Бочковський. – Нью-Йорк, 1958. – 80 с.
22. Томашівський С. Куліш і українська національна ідея [Текст] / С. Томашівський // Під колесами історії : нариси і статті. – Берлін, 1922. – С. 64–79.
23. Біднов В. Аполлон Скальковський, як історик Степової України [Текст] / В. Біднов // Науковий ювілейний збірник українського університету в Празі, присвячений панові президенту Чесько-Словенської республіки проф. доктору Т. Г. Масарикові для вшанування 75-літньої річниці його народження. – Прага, 1925. – Ч. I. – С. 291–356.
24. Охримович Ю. Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки в XIX столітті. – Ч. 1 (Від початку XIX ст. до Михайла Драгоманова) [Текст] / Ю. Охримович. – К. : Друкарня Української Центральної Ради, 1918. – 144 с.
25. Горбань М. Кілька уваг до питання про автора “Истории Русов” [Текст] / М. Горбань // Червоний шлях. – 1923. – № 6–7. – С. 146–150.
26. Горбань М. “Записки о Малой России” О. Шафонського [Текст] / М. Горбань // Наук. зб. іст. секції ВУАН. – 1926. – № 26. – С. 132–145.
27. Горбань М. Невідома записка початку XIX ст. “Об ищущих казачества” [Текст] / М. Горбань // Наук. зб. Харк. наук.-досл. каф. історії України. – 1924. – Т. I. – С. 27–32.
28. Горбань М. Нариси з української історіографії [Текст] / М. Горбань. – Харків, 1923. – 230 с.
29. Савченко Ф. З “україніки” Погодінського архіву [Текст] / Ф. Савченко // Записки наук. т-ва ім. Шевченка. – 1929. – Т. СІ. – С. 433–443.
30. Савченко Ф. Нові відомості про неопубліковану історію України Олекси Мартоса [Текст] / Ф. Савченко // За сто літ. – 1930. – Кн. 6. – С. 7–14.

31. Срезневський В. Про збирачів українських пісень [Текст] / В. Срезневський // Записки Історико-Філологічного Відділу УАН. – Т. XIII–XIV. – С. 76–79.
32. Василенко М. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII – XVIII вв. [Текст] / М. Василенко // Український археографічний збірник ВУАН. – К., 1926. – Т. 1. – С. 142–161.
33. Возняк М. Кирило-Методіївське братство [Текст] / М. Возняк. – Львів, 1921. – 238 с.
34. Єфремов С. Біля початків українства. Генезис ідей Кирило-Методіївського братства [Текст] / С. Єфремов // Україна. – 1924. – Кн. 1–2.
35. Кравцов Д. Гетьман Мазепа в українській історіографії XIX ст. [Текст] / Д. Кравцов // Записки історично-філологічного відділу УАН. – В. VI. – К., 1925. – С. 234–246.
36. Рихлик Є. Слов'янофільство кирило-методіївців (з ідеології Кирило-Методіївського братства) [Текст] / Є. Рихлик // Записки Ніжинського інституту Народної освіти. – Ніжин, 1926. – Кн. 6. – С. 197–222.
37. Міяковський В. Опанас Маркович у Кирило-Методіївському братстві [Текст] / В. Міяковський // За сто літ. – В. 1. – К., 1927. – С. 20–45.
38. Щеглова С. Листи М. І. Костомарова до М. О. Максимовича [Рукопис] / С. Щеглова // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. X. : Всеукраїнська Академія наук (УАН–ВУАН) (1918–1934). Архів і колекція документів, зібраних її установами XVI–XX ст.). – № 18476. – 8 арк.
39. Клепацький П. О. М. Максимович як історик [Рукопис] / П. Клепацький // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. X. : Всеукраїнська Академія наук (УАН–ВУАН) (1918–1934). Архів і колекція документів, зібраних її установами XVI–XX ст.). – № 17464. – 14 арк.
40. Данилов В. Другий збірник українських пісень М. О. Максимовича з 1834 року [Рукопис] / В. Данилов // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. X. : Всеукраїнська Академія наук (УАН–ВУАН) (1918–1934). Архів і колекція документів, зібраних її установами XVI–XX ст.). – № 15091. – 10 арк.
41. Єршов А. Сторінка з українського джерелознавства (До питання про літописні джерела праці О. Рігельмана “Летописное повествование о Малой России” etc.) [Текст] / А. Єршов // Ювілейний збірник на пошану академіка Дмитра Івановича Багалія. – К., 1927. – С. 841–848.
42. Єршов А. “Летописное повествование о Малой России” О. І. Рігельмана і “Краткая летопись Малая Россия”, видана В. Рубаном [Текст] / А. Єршов // Записки Ніжинського ін-ту нар. освіти. – Ніжин, 1927. – Кн. VII. – С. 178–192.
43. Єршов А. До відомостей “Черниговського наместничества топографического описания” О. Шафонського [Текст] / А. Єршов // Науковий збірник за рік 1928. – К. : ДВУ, 1928. – С. 98–99.
44. Єршов А. До питання про час написання “Истории Русов”, а почасти й про автора її [Текст] / А. Єршов // Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського: З нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. – К., 1928. – Т. I. – С. 286–291.
45. Багалій Д. Нариси української історіографії [Текст] / Д. Багалій. – К. : Друк. ВУАН, 1923. – Т. 1. – 138 с.
46. Багалій Д. Нариси української історіографії доби феодалізму й доби капіталістичної [Текст] / Д. Багалій // Архіви України. – 1993. – № 3–6. – С. 25 – 36.
47. Багалій Д. Історія Слобідської України [Текст] / Д. Багалій. – Х. : Основа, 1991. – 256 с.
48. Зеров М. Українське письменство XIX ст. [Текст] / М. Зеров // Твори : В 2-х т. – К., 1994. – Т. 2. – С. 4–245.
49. Єфремов С. Історія українського письменства [Текст] / С. Єфремов. – К. : Феміна, 1995. – 686 с.
50. Богданова Н. Альбом М. Д. Селецької і автограф Т. Г. Шевченка [Текст] / Н. Богданова // За сто літ. – В. 1. – К., 1927. – С. 16–19.
51. Навроцький Б. “Гайдамаки” Т.Г. Шевченка. Джерела. Стиль. Композиція [Текст] / Б. Навроцький. – К. : Держвидав, 1928. – 399 с.
52. Сиповський В. Україна в російському письменстві [Текст] / В. Сиповський. – К. : Друк. Укр. АН, 1928. – Т. 1. (1801 – 1850 рр.). – 457 с.
53. Грушевський М. Костомаров і новітня Україна [Текст] / М. Грушевський // Україна. – 1925. – № 3. – С. 3–20.
54. Грушевський М. Об украинской историографии XVIII века: Несколько соображений [Текст] / М. Грушевський // Известия АН СССР. – 1934. – № 3. – С. 215–223.
55. Chizevsky D. The Influence of the Philosophy of Schelling (1775–1854) in the Ukraine [Text] / D. Chizevsky // The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. – New York, 1956. – No. 2–3. – P. 1128–1139.
56. Tschyzewskij D. Schewtschenko und David Straub [Text] / D. Tschyzewskij // Zeitschrift für Slavische Philologie. – 1931. – Band. VIII. – Heft. 1/2. – S. 372–388.
57. Чижевський Д. Історія української літератури: від початків до доби реалізму [Текст] / Д. Чижевський. – Тернопіль : Феміна, 1994. – 480 с.
58. Оглоблин О. Люди старої України [Текст] / О. Оглоблин. – Мюнхен : Дніпрові хвилі, 1959 – 328 с.
59. Оглоблин О. Думки про сучасну українську советську історіографію [Текст] / О. Оглоблин. – Нью-Йорк, 1963. – 87 с.
60. Полонська-Василенко Н. До історіографії Запоріжжя XVIII сторіччя (Леклерк та Болтін) [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко // Записки історичного та філологічного факультетів Львівського державного університету ім. І. Франка. – Л., 1940. – Т. 1. – С. 73–87.
61. Polons'ka-Vasylenko N. The Settlement of the Southern Ukraine (1750-1755) [Text] / N. D. Polons'ka-Vasylenko // Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. – Vol. 4/5. – № 4/14–1/15/. – 1955. – P. 68–97.
62. Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. Праці історично-філософської секції : Збірник на пошану українських учених знищених більшовицькою Москвою. – Париж – Чикаго, 1962. – Т. CLXXIII. – С. 7–117.
63. Полонська-Василенко Н. До історії України XIX ст. [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко // Український історик. – 1964. – Ч. 4. – С. 9–14.
64. Полонська-Василенко Н. Історики Запоріжжя XVIII ст. [Текст] / Н. Д. Полонська-Василенко // Запоріжжя XVIII століття та його спадщина. – Мюнхен, 1965. – С. 19–25.
65. Шевельов Ю. Кулішеві листи і Куліш у листах [Текст] / [Ю. Шевельов ; Ред. Ю. Луцький, передмова Ю. Шевельова] // Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою писані. – Нью-Йорк-Торонто : Укр. вільна академія наук у США, 1984. – С. 19–57.
66. Омельченко В. Рід Полетик [Текст] / В. Омельченко // Український історик. – 1967. – № 1–2. – С. 59–63.

67. Subtelny O. Mazepa, Peter I, and the Question of Treason [Text] / O. Subtelny // Harvard Ukrainian Studies. – 1978. – Vol. 2. – № 2. – (January). – P. 158–183.
68. Subtelny O. The Mazepists: Ukrainian Separatism in the Early Eighteenth Century [Text] / O. Subtelny. – Boulder, 1981. – 148 p.
69. Subtelny O. The Current State of Ukrainian Historiography [Text] / O. Subtelny // Journal of Ukrainian Studies. – 1993. – Vol. 18. – No. 1/2 (Summer/Winter). – P. 34–54.
70. Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин [Текст] / Л. Винар // Український історик. – 1964. – № 4. – С. 20–26.
71. Винар Л. Наукова творчість Олександра Петровича Оглоблина [Текст] / Л. Винар // Український історик. – 1970. – № 1–3. – С. 5–32.
72. Бойко Ю. Професор доктор О. Оглоблин як історик духовно-політичного розвитку козацької України [Текст] / Ю. Бойко // Український історик. – 1975. – № 1–2. – С. 13–28.
73. Оглоблин О. Проблема схеми історії України 19–20 століття (до 1917 року) [Текст] / О. Оглоблин // Український історик. – 1971. – № 1–2. – С. 5–16.
74. Оглоблин О. Проблема українських зв'язків Шевченка [Текст] / О. Оглоблин // Український історик. – 1973. – № 3–4. – С. 38–53.
75. Верба І. О. П. Оглоблин: штрихи до портрета [Текст] / І. Верба // Київська старовина. – 1994. – № 6. – С. 79–87.
76. Верба І. Наукова школа українських істориків Олександра Оглоблина у Києві [Текст] / І. Верба // Історична наука на порозі XXI століття : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Харків, 1995. – С. 297–301.
77. Верба І. Олександр Оглоблин: Життя і праця в Україні (До 100-річчя з дня народження) [Текст] / І. Верба ; [Відп. ред. П. С. Сохань]. – К. : НАН України. Ін-т укр. Археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 1999. – 384 с.
78. Ohloblyn O. Ukrainian Autonomists of the 1780 s and 1790 s and Count P.A. Rumyantsev-Zadunaysky [Text] / O. Ohloblyn // Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. – 1958. – Vol. 6. – № 3–4. (21–22). – P. 1313–1326.
79. Бойко Ю. Проф. Д-р О. П. Оглоблин як історик духовно-політичного розвитку козацької України [Текст] / Ю. Бойко // Вибрані праці. – К. : Медекол, 1992. – С. 298–318.
80. Верба І. Українські аристократи – державотворці XVII – XVIII століття в науковому доробку Олександра Оглоблина [Текст] / І. Верба // Національна еліта та інтелектуальний потенціал України : Матеріали міжнародної наукової конференції. – Львів, 1996. – С. 267–268.
81. Оглоблин О. З невиданих листів В. Горленка до М. Стороженка [Текст] / О. Оглоблин // Україна. – Кн. 7–8. – Париж, 1952.
82. Оглоблин О. Опанас Лобисевич. 1732–1805 [Текст] / О. Оглоблин. – Мюнхен ; Нью-Йорк : Дніпрові хвилі, 1966. – 99 с.
83. Оглоблин О. “Annales de la Petite-Russie” Шерера і “История Русов” [Текст] / О. Оглоблин // Науковий збірник Українського вільного університету. – 1948. – Т. 5. – С. 87–94.
84. Ohloblyn O. The Ethical and Political Principles of “Istoriya Rusov” [Text] / O. Ohloblyn // Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. – 1952. – Vol. 2. – № 4. – P. 670–695.
85. Ohloblyn O. Where was “Istoriya Rusov” Written [Text] / O. Ohloblyn // Annals of Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. – 1953. – Vol. 3. – № 2 (8). – P. 670–695.
86. Оглоблин О. Списки “Історії Русів” [Текст] / О. Оглоблин // Науковий збірник Українського Вільного університету. – Мюнхен, 1956. – Т. 6. – С. 167–180.
87. Jakovliv A. “Istoriya Rusov” and its Author [Text] / A. Jakovliv // Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States. – 1953. – Vol. 3. – № 2 (8). – P. 620–669.
88. Яковлів А. До питання про автора “Історії Русів” [Текст] / А. Яковлів ; [За ред. І. Крип'якевича] // Записки НТШ. Праці іст.-філос. секції. – Львів, 1937. – Т. 154. – С. 71–113.
89. Borschak E. La légende historique de l'Ukraine. Istoriya Rusiv [Text] / E. Borschak. – Paris, 1949. – 186 s.

Кузьменко А. В. Освещеніе проблематики исследований по истории Украины конца XVIII – первой половины XIX вв. в научных работах первой половины XX в.

В статье проведен анализ работ историков первой половины XX в., которые рассматривали научные труды исследователей конца XVIII – первой половины XIX в. в контексте изучения последними проблематики истории Украины. В частности, сделан обзор работ, определены основные концепции и подходы, которые влияли на процессы становления украинской национальной историографии в контексте различных теорий, в том числе политологических. Осуществлена периодизация этого периода и в соответствии обозначены следующие два этапа: 1) начало – 1910-е гг. XX в.; 2) 1920-е – 1950-е гг. XX в.

Ключевые слова: *проблемы истории Украины, украиноведческие студии, историографические исследования, государственная историография, украинский историографический процесс, украинское национальное возрождение, национальная идеология.*

Kuzmenko A. V. Lighting of problems of research on history of Ukraine end of XVIII - XIX centuries in the scientific works of the first half of twentieth century.

The article analyzes the works of historians of the first half of the XX century, who saw scientific research achievements end of XVIII – early XIX century in the context of the study of the history of Ukraine in recent issues. In particular inspection performed works, the basic concepts and approaches that affect the processes of formation of Ukrainian national historiography in the context of different theories, including political. Done periods of the period and in accordance outlines the following two steps: 1) the beginning – the 1910th years of the XX century; 2) 1920 – 1950th years of the XX century.

Keywords: *problems of history of Ukraine, Ukrainian studies research, historiographical research, state historiography, Ukrainian historiography process, Ukrainian national revival, national ideology.*